

УДК 373.2:37.015.31:78

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Ніколаєнко Л. І.

аспірант Сумського державного педагогічного університету
м. А. С. Макаренка, Україна, Суми

Розглянуто теоретичні аспекти проблеми формування творчого потенціалу особистості. Зроблено аналіз концептуальних підходів до визначення поняття «творчий потенціал». Досліджувану категорію проаналізовано з філософської, педагогічної та психологічної точок зору, визначено їх спільні та відмінні риси. Розкрито основні підходи до формування творчого потенціалу особистості у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях.

Ключові слова: творчий потенціал особистості, творча особистість, творчі здібності, творчість, творча діяльність, розвиток, формування творчого потенціалу.

Николаенко Л. И. Творческий потенциал личности как предмет зарубежных и отечественных исследований: теоретический анализ / Сумской государственной педагогической университет им. А. С. Макаренко, Украина, Сумы

Рассмотрены теоретические аспекты проблемы формирования творческого потенциала личности. Сделан анализ концептуальных подходов к определению понятия «творческий потенциал». Исследуемую категорию проанализировано с философской, педагогической и психологической точек зрения, определены общие и отличительные черты. Раскрыты основные подходы к формированию творческого потенциала личности в отечественных и зарубежных исследованиях.

Ключевые слова: творческий потенциал личности, творческая личность, творческие способности, творчество, творческая деятельность, развитие, формирование творческого потенциала.

Nikolaenko L. I. Person's creative potential as a subject of foreign and native investigations: theoretical analysis / Sumy State Pedagogical University, Ukraine, Sumy

The article deals with the theoretical aspects of person's creative potential formation. It makes the analysis of the conceptual approaches to the definition of the statement «creative potential». The investigated category is analyzed from philosophical, pedagogical, psychological points of view, their common and different traits are defined. The article gives the basic approaches to the person's creative potential formation in the native and foreign investigations.

Keywords: person's creative potential, creative person, creative abilities, creativity, creative activity, development, creative potential formation.

Вступ. У сучасному світі проблема розвитку творчого потенціалу особистості є важливою та актуальною. Перехід до ринкових відносин, культурне зростання країни вимагає формування та розвитку творчих кадрів, які можуть швидко реагувати на мінливі умови життя, приймати нестандартні, творчі рішення. Значущість проблеми розвитку творчого потенціалу, розкриття і максимальної реалізації творчих здібностей кожної особистості підкреслюється й у державних документах. Згідно з Державною національною програмою «Освіта (Україна – XXI століття)» провідним завданням освіти є створення умов для «всебічного розвитку дитини як цілісної особистості, її здібностей і обдарувань, збагачення на цій основі творчого і інтелектуального потенціалу народу, формування громадянина України, здатного до свідомого суспільного вибору» [2, с. 13]. У Законі України «Про освіту» наголошується, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу [2, с. 21].

Поняття творчого потенціалу розглядається у працях як зарубіжних (Е. де Боно, С. Франк, Д. Клозен, К. Тейлор, Дж. Гілфорд, Л. Рубінштейн, Б. Теплов), так і вітчизняних (В. Роменець, В. М'ясищев, А. Матюшкін, Г. Костюшко, О. Моляко) дослідників. При цьому дане питання висвітлюється з різних точок зору.

Зокрема, К. Тейлор, Дж. Гілфорд, Д. Богоявленська розглядають поняття творчого потенціалу з точки зору інтелектуальних характеристик. Композитор та педагог Є. Голубев розглядає творчий потенціал як готовність особистості до творчості. Психологи О. Матюшкін, В. Давидов вважають творчий потенціал основою для психічного розвитку. Педагогічно-науковці О. Пометун, О. Савченко, С. Подмазін, Г. Балл звертають увагу на важливість розвитку творчого потенціалу під час навчальної діяльності. На важливості формування творчого потенціалу у позаурочний час наголошено у працях В. Дружиніна, О. Леонтєва, Р. Грановської. Не зважаючи на широке дослідження даного питання, ця проблема вивчена недостатньо, адже не існує єдиного визначення поняття «творчий потенціал».

Формулювання мети статті. Мета статті – проаналізувати стан розробленості проблеми формування творчого потенціалу особистості у психолого-педагогічних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу статті. Термін «потенціал» (від лат. «potential») перекладається як «сила» й у широкому значенні тлумачиться як джерела, засоби, запаси, що є в наявності або можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети. Вперше цей термін було використано у фізиці для позначення наукового об'єкта. Сьогодні його застосовують залежно від галузі науки.

Відомий дослідник, доктор психологічних наук Б. Теплов вважає, що потенціал є проявом внутрішньої сили під час творчої діяльності й зіставляє це поняття з терміном «енергія людини». На думку В. Іноземцева, творчий потенціал – це «невичерпний природний ресурс» [5, с. 113], що останнім часом все частіше застосовується у багатьох сферах діяльності.

На думку О. Яковлевої, характеристика творчості є більш процесуальною, ніж матеріальною, оскільки творчість є не конкретним продуктом, а проявом індивідуальності людини, її самореалізацією [5, с. 120]. Схожими є погляди М. Котюсова та Р. Глуховської, які визначають, що бажання й можливість саморозвиватися та самореалізовуватися є важливими складовими творчого потенціалу.

Добре відомі положення А. Маслоу, згідно з якими творчість є метою та способом існування особистості, її провідною характеристикою [4, с. 190]. Психолог вважає, що важливим є навчання через творчість: воно не стільки готує до творчих професій чи дає можливість створити твори мистецтва, скільки виховує людину.

На думку Н. Шумакової, творчий потенціал – це системна якість, що пов'язана з дослідницькою активністю особистості. Є. Колеснікова вважає, що творчий потенціал – це здатність особистості нетрадиційно вирішувати протиріччя, які виникають у реальному житті.

Відомий психолог, доктор психологічних наук О. Матюшкін розглядає поняття «творчий потенціал» як інтеграційну особистісну властивість, що виражається у ставленні (позиції, установці, спрямованості) людини до творчості [7, с. 30]. На його думку, у будь-якої людини є можливості для розвитку творчості, адже в кожній людині закладений творчий потенціал. Схожими є погляди В. Овчиннікової та І. Мартишок, які зазначають, що творчий потенціал виявляється у здатності особистості до творчої діяльності.

Російські філософи М. Бердяєв та С. Гессен вважають потенціал особливим станом людини, що дає поштовх до творчої активності. Характеристикою творчої діяльності є продукт творчості, суб'єкт творчості та умови творчості. В залежності від умов, творчий потенціал може виявлятися або не виявлятися в поведінці особистості. Слід зазначити, що в порівнянні з інтелектуальним потенціалом, для розвитку якого важливою є генетична спадковість, для розвитку творчого потенціалу головним є середовище та мотивація. Мотивація є пізнавальною та проявляється через пошукову активність, зацікавленість до всього нового та незвичного.

На думку О. Попеля, творчий потенціал – це системна характеристика особистості, завдяки якій вона може творити, приймати рішення, знаходити щось нове, нестандартно мислити й діяти [5, с. 121]. До цієї системи входять інтелектуальний, вольовий, емоційний та мотиваційний компоненти. Схожими є точки зору В. Риндака, Т. Браже, Ю. Кулюткіна. На їх думку, до творчого потенціалу слід віднести здібності особистості, що дають

можливість діяти нестандартно, пристосовуватися до мінливих умов діяльності й, відповідно, отримувати оригінальні, нові результати.

Цікавою є точка зору Г. Валеєва, який зазначив, що невід'ємною складовою творчого потенціалу особистості є творча діяльність. В свою чергу, проявом творчої діяльності є самореалізація, яка обумовлена внутрішньою готовністю особистості й має фізіологічну природу. Особливості творчого потенціалу залежать від домінування правої чи лівої півкулі мозку: з психологічного погляду – логічного чи образного типу мислення, з педагогічного – можливості конкретного вихованця розвиватися, проявляти творчі риси. Цю точку зору підтримує Н. Посталюк, який вважає, що творчий потенціал безпосередньо пов'язаний з терміном «творчий стиль діяльності». Учений розкриває це поняття як поєднання різних способів та засобів діяльності, які носять творчий характер, і зазначає, що творчий стиль виявляється через певні риси, зокрема здатність до бачення проблем, оригінальність мислення, легкість асоціювання, гнучкість та критичність мислення, здатність до трансформації, готовність запам'ятовувати.

Психолог і філософ Д. Богоявленська зіставляє термін «потенціал» з дефініцією творчої особистості, що має розвинені творчі здібності, застосовує оригінальні способи діяльності, результатом яких є нові матеріальні або духовні цінності. На її думку, одиницею дослідження творчого потенціалу є інтелектуальна активність, в основу якої покладено інтелектуальні та неінтелектуальні компоненти розумової діяльності. Стимулом для інтелектуальної активності є розумові здібності. Важливою складовою при аналізі творчої діяльності може бути здатність до саморозвитку [1, с. 97].

Таку точку зору поділяють Л. Московичева та Г. Піхтовщиков, визначаючи, що розвиток творчого потенціалу представляє собою поєднання можливостей, вмінь, навичок. На думку І. Львової ці якості притаманні особистості, що постійно розвивається, й найбільш яскраво розкриваються при різних проявах емоційної сфери людини.

Педагог Т. Глотова дає ширше визначення творчому потенціалу, розуміючи під ним потенційну креативність, яка ще повністю не виявлена та не актуалізована. К. Гуськова погоджується з даним визначенням, зазначаючи, що творчий потенціал базується на вроджених задатках та здібностях, безпосередньо залежить від особливостей творчого мислення людини [4, с. 123]. Схожою є точка зору П. Кравчука, який згоден, що творчий потенціал складається з різних властивостей особистості, через проявляється через творчу силу й виявляється у потенційних можливостях до саморозвитку [4, с. 127].

На зв'язку між інтелектом та творчістю акцентує О. Кульчицька. На її думку, творча особистість характеризується інтересом, творчою захопленістю, самостійністю, прагненням до високої якості, байдужістю до матеріальних цінностей [6, с. 128].

Цікавою є формула творчого потенціалу І. Підласного, що була виведена в ході його досліджень: $ТПУ = Пнеп + Пчзп + Пдсп + Птпд$, де *ТПУ* – творчий потенціал учня; *Пнеп* – незмінна частина потенціалу, що обумовлена вродженими здібностями; *Пчзп* – частково змінна частина, що обумовлена розвитком здібностей особистості в ході навчально-виховної діяльності; *Пдсп* – компонент, що додається завдяки спеціальній підготовці (заняття певними видами діяльності, що спрямовані на розвиток особистості); *Птпд* – частина потенціалу, що з'являється в процесі творчої практичної діяльності [4, с. 141]. Ця формула доводить, що творчий потенціал – це кропітка взаємодія педагога та учня щодо розвитку його здібностей, нахилів та інтересів.

Розглянувши та проаналізувавши різні концепції творчості, спираючись на ідеї Л. Когана [4, с. 147], можна виокремити внутрішній і зовнішній аспекти творчості. Зовнішній аспект виявляється у збагаченні культури, створенні цінностей; на перший план виходить творчий продукт, залишаючи поза увагою розвиваючий, особистісний підхід. Внутрішній аспект творчості проявляється у реалізації здібностей, талантів, саморозвитку особистості. Цей процес відбувається у творчій діяльності, його результатом є зміна й розвиток особистості. При цьому зосередженість на здібностях та самореалізації звужують поняття «творчий потенціал» до схожих термінів «здібності», «здатки», «обдарованість». Тож, розгляд даного питання потребує врахування всіх аспектів.

Нам більш за все імпонує визначення В. Моляка, який розуміє під творчим потенціалом здібність до творчості, «ресурс творчих можливостей людини, здатність конкретної людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності» [3, с. 120].

Висновки. Отже, огляд філософських, педагогічних та психологічних робіт виявив, що єдиного визначення поняття «творчий потенціал» не існує. Під творчим потенціалом розуміють існуючі, але нереалізовані характеристики творчої особистості, що включають в себе здібності, знання, вміння, мотивацію, ініціативу тощо. Це поєднання вроджених та набутих характеристик, за допомогою яких відбувається самореалізація та саморозвиток особистості. Спільним у всіх визначеннях є здатність до перетворення, створення нового, вихід особистості на новий рівень. Творчий потенціал є передумовою творчої діяльності. Кожна людина має творчий потенціал, що може розвиватися та допомагає людині ставити та розв'язувати нові задачі, орієнтуватися у динамічному суспільстві. Потенціал формується протягом усього життя і творча людина прагне розвивати його до повного розкриття.

Література:

1. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д. Б. Богоявленская. – Ростов-на-Дону, 1983. – 173 с.

2. Книга керівника позашкільного навчального закладу: довідково-методичне видання / [упоряд. З. М. Рудакова; Л. М. Павлова]. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 608 с.
3. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / В. О. Моляко, О. Л. Музика. – Житомир: Рута, 2006. – 320 с.
4. Роменець В. А. Психологія творчості: навч. посібник / В. А. Роменець. – [2-ге вид]. – К.: Либідь, 2001. – 288 с.
5. Яковлева Е. Л. Психологія розвитку творчого потенціала особистості / Е. Л. Яковлева. – М., 1997. – 224 с.
6. Кульчицька О. І. Складові біографії творця / О. І. Кульчицька // Обдарована дитина. – 1998. – № 3. – С. 27-32.
7. Матюшкин А. М. Концепція творчої одаренності / А. М. Матюшкин // Вопр. психол. – 1989. – № 6. – С. 29-33.

References:

1. Boghojavlenskaja D. B. Yntellektualjnaja aktyvnostj kak problema tvorchestva / D. B. Boghojavlenskaja. – Rostov-na-Donu, 1983. – 173 s.
2. Knygha kerivnyka pozashkilnogho navchalnogho zakladu: dovidkovo-metodychne vydannja / [uporjad. Z. M. Rudakova; L. M. Pavlova]. – Kharkiv: TORSINGh PLJuS, 2006. – 608 s.
3. Moljako V. O. Zdibnosti, tvorchistj, obdarovanistj: teorija, metodyka, rezuljtaty doslidzhenj / V. O. Moljako, O. L. Muzyka. – Zhytomyr: Ruta, 2006. – 320 s.
4. Romenecj V. A. Psykhologhija tvorchosti: navch. posibnyk / V. A. Romenecj. – [2-ghe vyd]. – K.: Lybidj, 2001. – 288 s.
5. Yakovleva Ye. L. Psikhologiya razvitiya tvorcheskogo potentsiala lichnosti / Ye. L. Yakovleva. – M., 1997. – 224 s.
6. Kuljchycjka O. I. Skladovi bioghrafiji tvorcja / O. I. Kuljchycjka // Obdarovana dytyna. – 1998. – № 3. – S. 27-32.
7. Matyushkin A. M. Kontsepsiya tvorcheskoy odarennosti / A. M. Matyushkin // Vopr. psikhol. – 1989. – № 6. – S. 29-33.